

УДК 811.111

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.30.21>

ЛІНГВАЛЬНІ ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙ В ТЕКСТІ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

LINGUAL MEANS OF CREATING EMOTION IN FICTIONAL TEXTS

Тихоніна С.І.,*orcid.org/0000-0001-6289-0529**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови № 2**Національного університету «Одеська морська академія»*

Антропоцентричні тенденції в сучасному мовознавстві сприяють появі численних праць, присвячених дослідженню емоцій та їх репрезентації в текстах художніх творів. Останні є невичерпним джерелом для вивчення через розмаїття зображуваних обставин, що викликають різні емоції у персонажів. Відтворення лінгвальними засобами емоційного стану діючих осіб через опис їхньої зовнішності, поведінки, зовнішніх обставин, на тлі яких розгортаються певні події, природних явищ, часопростір, художніх деталей, представляється головною метою нашого дослідження. Матеріалом дослідження обрано фрагменти з художніх творів А. Мердок «Замок на піску» та Д. Лоуренс «Запах хризантем», що репрезентують емоції персонажів через опис. Серед методів дослідження, використаних для проведення дослідження, виділимо описовий та контекстуально-інтерпретаційний метод. Спочатку проаналізовано композиційно-мовленнєву форму «опис» та виділено її різновиди – портрет, пейзаж та інтер'єр. В сукупності вони знайомлять читача із зовнішніми ознаками діючої особи та обстановкою дії. Портрет є одним із засобів індивідуалізації персонажу. Окрім зовнішніх фізичних характеристик, портрет «передає» відомості про зачіску, одяг, манери, аксесуари, звички персонажів, таким чином, створюючи його індивідуальність. Пейзаж реалізує міфопоетичну та символічну функції. Як правило, стан природи відображає емоційний стан персонажу. Невідповідність між станом природи та емоціями персонажів утворює контраст. В зображенні інтер'єру спостерігаємо художню деталь, яка передає емоційну насиченість. Серед лінгвальних засобів відтворення емоцій зафіксовано вживання емотивної лексики, лексем, що номінують певну емоцію, різні синтаксичні конструкції, художню деталь.

Ключові слова: емоція, інтер'єр, композиційно-мовленнєва форма, опис, пейзаж, портрет.

Anthropocentric tendencies in modern linguistics contribute to the emergence of numerous works devoted to the research of emotions and their representation in fictional texts. The latter serve an inexhaustible source for study due to the variety of depicted circumstances that arise different emotions in characters. Reproduction of the characters' emotional state through the description of their appearance, behavior, external circumstances that serve as the background for certain events, nature, space-time and fictional detail, is set as the main goal of our research. Episodes from A. Murdoch's «The Sandcastle» and D. Lawrence's «The Odour of Chrysanthemums» representing the characters' emotions through description have been chosen as the research material. To conduct the investigation the descriptive and contextual-interpretive methods have been used. First, the compositional narrative form «description» has been analyzed and its types such as «portrait», «landscape» and «interior» have been distinguished. Together, they help the reader get acquainted with the characters' appearance and traits as well as with the background for certain events to unfold. Portrait is one of the means of character individualization. Besides the obvious physical traits, portrait «transmits» information about the characters' hairstyle, clothes, manners, accessories, and habits, thus, creating their individuality. Landscape realizes mythopoetic and symbolic functions. As a rule, the state of nature reflects and conveys the emotional state of the character. The discrepancy between the state of nature and the characters' emotions creates contrast. Fictional detail in interior description conveys emotional tension. As for the lingual means used to represent the characters' emotions in fictional texts, we have singled out the most common ones: The use of evaluative vocabulary, lexemes nominating certain emotions, different syntactic constructions, and fictional detail have been fixed as the most commonly used among all the lingual means to represent emotions in fictional texts.

Key words: compositional narrative form, description, emotion, interior, landscape, portrait.

Постановка проблеми. Антропоцентричність в сучасній лінгвістиці сприяє прояву цікавості вчених до емоційної сфери людини й до проблем мовленнєвого відтворення емоцій, адже саме останні є одним з механізмів регуляції психічної діяльності людини та її поведінки. Звернення до текстів художніх творів є виправданим через те, що саме вони є невичерпним джерелом для вивчення різноманітних проявів емоцій персонажів за різних обставин. Засоби вербалізації емоційного стану людини є невичерпним джерелом для наукового дослідження, що зумовлює *актуальність* нашої роботи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження лінгвальних засобів відтворення емоцій в текстах художніх творів є одними з найважливіших в сучасному мовознавстві. Як правило, вони проводяться під різним кутом зору й на матеріалі різних мов (Н.С. Ярошко, Н.А. Березовська-Савчук, Т.І. Бондарчук, М.Д. Марінашвілі, Т.В. Весна, І.Б. Морозова, Н.В. Романова, І.А. Свідер, Л.І. Тараненко, М.М. Мілова, І.І. Мац, А.М. Манзій, С.М. Мандер ін.).

Попри велику кількість праць, присвячених дослідженню вербалізації емоцій в художніх творах, залишається багато проблем, пов'язаних із цим питанням, зокрема, відтворення емоційного стану персонажів через опис їхньої зовнішності, поведінки, зовнішніх обставин, на тлі яких розгортаються певні події, природні явища, часопростір, наявність художніх деталей, що впливають на емоційний стан персонажа.

Постановка завдання. *Об'єктом* дослідження обрано емотивні фрагменти з текстів художніх творів, *предметом* – лінгвальні засоби репрезентації емоцій в текстах художніх творів.

Мета нашого дослідження полягає у виявленні лінгвальних засобів відтворення емоцій у тексті художнього твору, а саме А. Мердок «Замок на піску» та Д. Лоуренс «Запах хризантем». Для досягнення мети було виконано наступні *завдання*:

- проаналізовано визначення композиційно-мовленнєвої форми «опис»;
- визначено різновиди композиційно-мовленнєвої форми «опис»;
- описано лінгвальний інструментарій відтворення емоцій у портретному описі;
- окреслено мовні засоби передачі емоційного стану персонажів в пейзажному описі;
- встановлено функцію художньої деталі як засобу експлікації емоцій.

Матеріалом дослідження обрано емотивні фрагменти з художніх творів А. Мердок «Замок на піску» та Д. Лоуренс «Запах хризантем».

Методи дослідження, використані для проведення дослідження: *описовий метод*, що уможливує виявлення інваріативних характеристик досліджуваних фрагментів художніх текстів; *контекстуально-інтерпретаційний метод*, що дозволяє окреслити експліковані та розкрити імпліковані емоції персонажів.

Виклад основного матеріалу. Композиційно-мовленнєва форма «опис» представляє собою двустороннє мовленнєво-розумове утворення в межах завершеного тексту, що представляє собою фрагмент монологічного авторського повідомлення. Головною функцією опису вважаємо відтворення лінгвальними засобами предметно-образного ряду художньої розповіді, а також інформування читача про номенклатуру і характеристики елементів зображеного світу. Іншими словами, сутність опису полягає у відтворенні учасників сюжетних подій й простору, в якому вони розгортаються [6, с. 67].

Опис є статичною композиційно-мовленнєвою формою. Традиційно, різновидами композиційно-мовленнєвої форми «опис» є портрет, пейзаж та інтер'єр, які знайомлять читача із зовнішніми ознаками діючої особи та обстановкою дії. *Портрет* є одним із засобів індивідуалізації персонажу. Окрім зовнішніх фізичних характеристик, портрет «передає» відомості про зачіску, одягу, манери, аксесуари, звички персонажів, таким чином, створюючи його індивідуальність. На відміну від пейзажу, портрет визначає й соціальну приналежність персонажу, входить до темпорального континууму тексту, бо в костюмі знаходить своє відображення і епоха, і пора року, і час доби [5, с. 142].

В першу чергу саме за допомогою портретного опису можна судити про емоції персонажів [4, с. 276]. Основними лінгвальними засоби репрезентації емоцій через портрет є дескриптивна оцінка, символ, метафора, синтаксичні конструкції афекту, емотивна лексика, безпосередня номінація емоцій. Проілюструємо прикладом, в якому наведено опис не тільки зовнішності, а й поведінки юнака Дональда, який не знаходить спільної мови з батьком:

He stood perfectly still, clutching his book and watching in a glassy way to see whether Mor would go into Library or pass round the far side of the building. <...> Donald looked at him, and looked away at once <...> He had Mor's crisp dark hair, his crooked nose and lop-sided smile. His eyes were darker though, and more suspicious [8, с. 31].

У наведеному уривку відчувається настороженість Дональда (*stood perfectly still, clutching his*

book, watching in a glassy way). Вираз обличчя та очей (*lop-sided smile, more suspicious eyes*) доповнюють опис напруги, інтенсифікований порівняльною формою прикметника *more suspicious*. Дескриптивна оцінка зовнішності персонажу (*crisp dark hair, crooked nose, eyes were darker though*) дозволяє дійсно дозволяє відчути внутрішній напружений стан юнака через пануючу холодність у стосунках з батьком. Портретний опис, в свою чергу, слугує потужним механізмом асоціацій, який і забезпечує сприйняття читачем емоцій Дональда.

Портрет персонажу може показувати позитивну динаміку емоцій. Наприклад:

She looked up, squeezing his arm, bright-eyed and confident [8, с. 158].

Зміна емоційного стану героїні, про що свідчить зміна в її погляді, супроводжується потисканням руки *squeezing his arm*. Героїня щаслива та радісна. Дієприкметниковий зворот, за яким слідує прикладка, сприяють цілісному й миттєвому сприйняттю портретного опису.

Особливу роль у відтворенні емоцій персонажу відводиться пейзажному опису. Стан природи виконує міфопоетичну та символічну функцію [3, с. 182]. У свідомості людей існують певні стереотипні асоціації, що закріплюють за явищами природи конкретні ідеї, емоції, почуття. Сприйняття природи завжди емоційне. Символічні образи створюють емотивне тло твору чи його фрагментів. Символ є важливою категорією художнього твору, який забезпечує єдність образу і переживання. Він поєднує у собі образ природи та художнє переживання. Символ уподібнює різноманітні явища на основі асоціативного зв'язку між ними. Він близький до метафори, адже передає сенс речі на основі образності [2, с. 42]. Розглянемо уривок, в якому складна гама емоцій та почуттів солдата передається за допомогою пейзажного опису:

When at last he turned, looking down the long, bare grove whose flat bed was already filling dark, he saw the mountains in a wonderlight, not far away, and radiant. Behind the soft grey ridge of the nearest range the further mountains stood golden and pale grey, the snow all radiant like pure, soft gold. So still, gleaming in the sky, fashioned pure out the ore of the sky, they shone in their silence [Lawrence, P.O.: 103].

Гірські вершини, вкриті снігом, є символом недосяжного героєм щастя; темний гай – символ страху, який герой відчуває; світло та тиша разом символізують спокій. Інтенсивність емоцій персонажу передається за допомогою протиставлення (*dark – radiant, nearest – further*). Цілісність

образу забезпечують синонімічні повтори (*wonderlight – radiant – gleaming – shone, grey – pale grey, still – silence*). Одномоментність сприйняття передається за допомогою синтаксичних конструкцій, а саме: дієприкметникові звороти, інверсії, емфатичні визначення. Стан природи відповідає емоційному стану персонажа.

Якщо спостерігається невідповідність між станом природи та емоціями персонажів, то інтенсивність емоцій посилюється через контраст, як у наступному прикладі:

It was raining steadily <...> “Tea at Fortnum and Mason,” Rain decreed.

Tea at Fortnum and Mason! Mor was suddenly filled with a deep and driving joy which furrowed through his body with such force that he did not at first know that it was indeed joy that shook him so. She had decided. He had decided too. He could do no other. “Rain,” he said. <...> “I know,” she said.

The rain began to fall faster. “I’ll tell you something,” said Mor. “I’m not sure that I could really live outside England, not all the time, not even most of the time.”

“Dear Mor, then we’ll live in England!” said Rain.

She clutched his arm more tightly. The rain began to pelt down with spitting violence. They started to run as quickly as they could in the direction of Fortune’s [8, с. 158].

Емоції героїв настільки сильні, що вони самі не можуть їх одразу зрозуміти та виразити. Їх охоплює щастя, але при цьому йде дощ (*raining steadily, rain began to fall faster, rain began to pelt down with spitting violence*). Ніж ближче закохани до рішення бути разом, тим сильнішим стає дощ. Дощ символізує смуток, віщує розлуку. Навіть ім'я героїні є «промовистим» та перекладається як *дощ* (Rain) [1]. Це незвичайне ім'я молодій художниці не відповідає її життєрадісному характеру. Але лише наприкінці твору розкрито значення зловісного дощу, який супроводжує побачення закоханих: дощ не є випадковістю, адже таємний роман розкрито, відносини Мора та Рейн зруйновані, наче замок на піску від дощу, що вже закладено в назві *The Sandcastle*. Таким чином, символ «дощ» і заголовок пов'язують весь твір й відтворюють його загальну емотивну тональність.

Репрезентація емоції персонажів може реалізуватися через опис інтер'єру, предметів, деталей. Проаналізуємо наступний уривок:

The kitchen was small and full of firelight: red coals piled glowing up the chimney mouth. All the life of the room seemed in the white, warm hearth and the steel fender reflecting the red fire. The cloth was lad for tea; cups glinted in the shadows [7, с. 21].

У наведеному прикладі є художня деталь – накритий стіл, який символізує нетерпіння господині. Вогонь і розпечене вугілля є символом занепокоєння, червоний колір і тіні символізують страхи. У творі Д. Лоуренса символічну функцію виконує й назва «Запах хризантем». Жовті хризантеми за традицією кладуть у голову загиблого шахтарю. Цей символ лиха з'являється на початку твору та посилює відчуття тривоги, яке зберігається протягом усього часу. Таким чином, хризантеми як символ забезпечують емоційну насиченість та напруженість. Квіти виконують функцію зв'язку ланки, поєднуючи в одному творі цілий діапазон негативних емоцій, що переживає героїня в різні періоди свого життя (невдоволення сімейним життям, конфлікт з чоловіком, важкі соціально-побутові умови,

складні відносини з батьком, пияцтво чоловіка, довге очікування чоловіка з роботи та, нарешті, його загибель у шахті).

Висновки. Проведена лінгвістична розвідка дозволяє зробити наступні висновки: композиційно-мовленнєва форма опис, а саме такі її різновиди як портрет, пейзаж та інтер'єр, є способом передачі емоцій персонажу автором художнього твору. Останній демонструє багатство лінгвальних засобів вираження емоцій: дескриптивна оцінка, символ, метафора, синтаксичні конструкції афекту, емотивна лексика, безпосередня номінація емоцій, художня деталь. Їх сукупність сприяє чіткому розумінню стану персонажу читачем, незважаючи на статичність композиційно-мовленнєвої форми «опис».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Козачкова А. В. «Промовисті» імена та прізвища у перекладі: етимологія, морфологія, стиль. *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ : Київський національний університет ім. Т. Шевченка, 2011. Вип. 33. С. 282–286.
2. Мандер С.М. Емоції та їх вербальна репрезентація в українській та американській лінгвокультурах. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2014. Вип. 50(2). С. 42–48.
3. Мац І.І. Різновиди емоцій та способи їх вербалізації (на матеріалі англійської мови). *Вісник Житомирського педагогічного університету*. Житомир : Вид-во ЖДПУ ім. І. Франка, 2003. Вип. 11. С. 181–183.
4. Свідер І.А. Основні особливості емотивного тексту. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія «Філологічні науки»*. 2013. Вип. 33. С. 275–278.
5. Селіванова О.А. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2006. 716 с.
6. Kukharensko V.A. A Book of Practice in Stylistics. Vinnytsia : Nova Knyga, 2000. 160 p.
7. Lawrence D.H. Odour of Chrysanthemums : Short Story. UK : Harper Perennial Classics, 2013. 26 p.
8. Murdoch I. The Sandcastle. London : Vintage Classics, 2012. 318 p.